

Hebrew Writers Association in Israel

קטעים על עגנון: זכרונות ורשמים

Author(s): יעקב פיכמן

Source:

Moznaim /

מאזנים

Vol. No. pp. 625-631, ה' (תרצ"ח)

Published by: Hebrew Writers Association in Israel

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/23820618>

Accessed: 28-03-2018 07:52 UTC

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Hebrew Writers Association in Israel is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Moznaim* / מאזנים.

JSTOR

<http://www.jstor.org>

קְטָעִים עַל עֲגוּנוֹן

זכרונות ורשמים

מאת יעקב פּיכמן

לפני שלשים שנה, בשבתי במערכת „העולם” בוויילנא, הגיעני „העומר”, שבו נצנץ לי בראשונה השם עגנון. הצורך בבקורת, סחורה שאינה מצויה אצלנו בשפע מאז ומעולם, המריצני לקרא קריאה חטופה קצת — קריאה של „ריצנונט”, את החומר המגוון של המאסף הארצישראלי, ולכתוב עליו ריצנוניה חטופה. אף על פי כן, לא נסחף עם הקריאה ספור־האגדה „עגונות” — דבר עגנוני עד היום, עם כל מה שאין עוד בכתבוּ הבלטיה המאוחרת, הצלילות המאוחרת. קשה לי עכשיו לשוב ולעמוד על התרשמות ראשונה זו בדיוקה. אבל אני נזכר, שלקחה אז את לבי בעיקר הנעימה המיוחדת שבספור, נעימת היגון שבגורל הנאהבים והנעימים שנגזר עליהם שלא למצא זה את זה—דרך עוצב זו שלאדם, שספינתו פורשת תמיד לצד שכנגד, לא לצד זה, שהרוחות הטובות היו מזדווגות לה. נדמה לי, שהקסם היה בשירה ובפרווה שלא דחקו זו את זו, הגם שאין לי הבטחון שזוהו מה ששם בפי דברי התפעלות ראשונים. על כל פנים היה משהו בדפים אלו, שמשך אותי כהבטחה לעתיד. ניכר היה, שזהו ניגון חדש בפרווה שלנו. עד כמה שאני זוכר, ציינתי את ה„עגונות” כדבר מסוגנו, שנתגנבו לתוכו אי־אלו קוים שלא מן הניגון. לימים, כשנפגשנו בתל־אביב, סיפר לי המחבר, שזהו מעשה ידיו של העורך, שהכשילו בנוסף משלו ולא עמד כל צרכו על החטיבה המיוחדת של סגנון זה, סגנונם של ספורי־המעשיות העממיים המאוחרים. אף־על־פי־כן, היה זה עגנון במלא צביונו. דרכו היתה ברורה לפניו, אף שרגליו היו סבוכות ברשתות החץ של המסון, והסמלנות החדשה עוד קסמה לו, כפי שהעידו הפואמות בפרווה ובחרוזים שהיה מפרסם או ב„הפועל הצעיר” („בארה של מרים”). היה ברור, שב„עגונות” מצא את עצמו. ביצירה מסוגנת הפייטן מעלים על עצמו, כדי שיוכל להבליט את עצמו ביתר עוז. אין אדם מספר במלא פיו אלא מה שמחלחל בכל יצריו. ב„עגונות” נרמזו מוטיב עגנוני מובהק. נרמזו כל הסתום והמסובך בדרכי זיווגו של אדם, מה שהובע במתינות אפית שאין דומה לה, לאחר ימים רבים, כשעגנון הגיע למרום יכלתו: ב„ספור פשוט”.

ולא חשוב, כמובן, אם נתבשם במעשיה זו מריחו של המסון. ריח דק זה צרור בכפלי שמלותיה של שירתו עד היום. מיצירת המסון נתברכה כל הפרווה של התקופה. אך מה שנקלט מן החוץ נתבטל בתוך חריפותם של סגנון עצמו ותפיסת עצמו, בה במדה שמשוהו מתום ערמומי זה, מהומור עצור זה נשתמר ביצירתו, לשמחת הלב, עד היום. חשוב היה, ששירת עם מגומגמת ומדומדמת זו רמזה לנו מסוגנת ומשחררת בצירופה של השגה קרובה לנו; שבדפים מסוגננים אלו היה מן הישן והחדש ולא ניכר חדש מפני ישן... תום פייטן ומשחק אמן נצטרפו כאן לחטיבה אחת, להשגת אמן ולהישג אמן שהיו מגרים, כפירות שנתבשלו באַקלים אחר. כזו היתה הפגישה הראשונה.

*

כשנפגשנו פנים אל פנים לאחר שנים מעטות בתל-אביב, הכרתי לפי מה שציירתיו בדמיוני. כמו ש„הכרתי“ עם הפגישה הראשונה את ברנר, את טשרניחובסקי, את שופמן. הציור הדמיוני לא הכזיב. איני מאמין, שאמצא את הבטוי הנכון לדמותו בימים ההם. אבל ניכר מיד באיזו הבעה לוטפת שבעין, — לוטפת את הדברים, חומדת אותם. בימים ההם כבר נכתב „והיה העקוב למישור“. דבר שנחרת בהכרתנו בכוח. אבל ליבב אותי איזה רפיון, איזו מבוכה שבנוער, שהיא מלפפת אותו לפעמים גם כיום, כשהוא שוכח שהוא עגנוז... נעם עלי העלם, שהיה „צח ואדום“, שעמד עוד באותו אור ראשון, ש„על הגבולין“. זוכר אני את הליכתו המתונה, הבעתו הממתינה, מבטו החרישי — שקט זה שהיה נסוך על חמדת, בשעה שהוא מצפה ליעל חיות, בשעה שהוא מבשל בחדרו הנקי קהוה לעצמו ולאורחיו והוא מריח את ריח החיים, את ריח האנשים בצמאון ובתמהון של גור רך, הנותן את גבו ליד מחליקה ומשעשעת. הוא היה עוד (ככולנו בימים ההם) טוב יותר, תמים יותר, אם גם היה בתנועה חרישית זו משהו מן ההתכוננות של חיה ערמומית לזינוק פתאום. העין השוקטת ארבה לחיים, לאנשים — ארבה לציד הבאות, כשהוא מתחמם עוד כולו בשמש.

נעים לזכור ימי הבטחון ההם, פגישותינו המעטות בצל המרפסת שברחוב קלישר שהיתה עוד כולה פרוצה לחולות ולים. כשהיה בא מעדנות מנוה-צדק, נכנס שפי למעוני, מבדח את התינוקות, הולך עם בתי הקטנה אל חנות המכולת. בכל זה היה מן המשחק הטוב ומן הרצון לעשות מעשים טובים באמת. הוא נתחבב מהר עלי ועל אנשי ביתי. ולא לחנם. הרגשנו בחמימות של נוער שקרבתו היתה שופעת. ולא איכפת, אם לתוך כל זה נתערב, כאמור, לא מעט מן המשחק, המיוחד לו. הוא מעולם לא הבחין, כפייטן וכאדם, בין שני התחומים. החיים היו לו תמיד „גיא חזיון“. לחיות וליצור ולשחק היה לו תמיד היינו הך. בזה נתגלה האפיקן, הארטיסטן והמשורר, שאין להבדיל ביניהם לעולם.

נפגשנו אחר כך פעמים רבות בחוף-לארץ. בברלין, בימי המלחמה, ובהומבורג שלייד פרנקפורט — אחרי המלחמה. תמיד היתה בו מאותה שלווה ומאותו יגון ומאותו שברון לב, שהם מציינים את האדם הבונה — זה שאינו מתלהב חנם, שאינו מתבזבז חנם. פסיעה חרישית בצירוף הבחנה ממושכת, הסתכלות ממושכת בקרוב וברחוק. מאלה, שאין להעלים דבר מהם. תמיד נראה לי כאיש אשר יריח את ריח האנשים והדברים, שהוא שוהה בקרבתם. יתכן, שחוש הריח הוא השליט ביותר בתפיסתו... הוא אינו דיסקריפטיבי אלא במדה מינימלית, ואמצעיו החיצוניים מוגבלים על הרוב בקיום שהוא יודע לצרפם בחכמה רבה מתוך פסוקי תיאור נשכחים שבספר. אבל חוש הריח מפותח בו להפליא. פעמים נדמה, שהוא אוהב גם את הספרים והקונטרסים הקדמונים מפני הריח הדק, הצרור בדפיהם.

„אין העולם עומד אלא על הריח“, אומר הזוהר. המקובלים היו רואים בריחות רמזים מעולם אחר, התגלמותם של נמצאים רוחניים עליונים. הריח הוא המגע המסתורי בעולם;

מגע שחומר ורוח מלוכדים בו. כלי־התפיסה העגנוניים, שנעיצותם במציאות מוחשית לפעמים עד לנטורליזם, מעודנים תמיד מפני הפרשה זו של ריח העולם המתגבר תמיד על הגשמי שבו.

אולי זה הקסם המיוחד שבפרוזה השקופה של עגנון, שמגעה בעולם, גם ברגעים „האפיים” ביותר, מלווה ריחות ענוגים אלה המחברים את העליונים והתחתונים בחוטים דקים מופלאים.

*

אוהב אני עד היום לקרא את פרקי „גבעת החול”. אולי משום שאני מכיר בגבעת חול זו עוד את מטבעות עקבותיו של עגנון הצעיר, כשהוא מהלך בסמטות נוה־צדק מעוטר נופה העירום של ארץ־ישראל, מעוטר חלומות ראשונים, — יסורים של אהבה, המעמיקים בראשונה את העין, המחזירים את האדם אל נפשו. אין חולקים — דבר המסוני הוא. המסוני הוא כשרון הראיה המיוחד. זה הכשרון לאהוב ולדעת, לראות בעינים עצומות — לעמוד בלב מלא על פי התהום. אבל זהו גם דבר עגנוני, אף שהוא מסוגן פחות מכמה דברים אחרים. הרוח אינה קולטת קליטה אמיתית אלא משלה — מה שהוא בעצם מצוי מלכתחילה גם בה. ב„גבעת חול” נאבקת הראיה התמימה עם העין הבודקת. מכירים תיכף: יעל חיות על ו ל ה היתה להיות עולם מלא ללב החומד אותה, לזה שמאכילה ומשקה ומלמד אותה חומש, כשהוא מחכה לפלא. אבל הפלא לא נהיה. יעל חיות אינה אלא מנוחת מה לעין וללב. היא לא באה אלא על מנת ללכת, להשאיר המית געגועים יחד עם ההכרה, שלא באה אלא לנסות את לבו, ללמד אותו את נפתוליה ויגונה. האהבה באה, בשעה שהיא רוצה. לאו דוקא בשעה שהלב פתוח ביותר לקראתה.

במסכת מסתורין זו, ששמה אהבה, הלכה ועמקה ראייתו ביותר, אף כי משהו מן ה„דיאלקטיקה” של האהבה ההמסונית נשאר ברוב ספוריו, אם לא כולם. אהה, מה שאנו מאמינים, שהוא מוכן לנו — דוקא זה אינו אלא חזון לב חולף ומזומן לא לנו, כי אם לאחרים. אנו כאילו מטפחים את האילן, כדי שאחר יבוא ויזכה בפריו. נפלאה היא דרך האהבה של „בדמי ימיה”, זאת הסימפוניה הענוגה ביותר בשירת עגנון. מה שדור אחד, שהקדים לבוא, שלא העיז להושיט יד, שלא הוכשר להאחו בחזקה במה שזימן לו מזלו, לא זכה, זכה בו דור שני. מה שלא הכירה האם המהססת, השטופה בחלומות — כי אושר אינו ניתן אלא בחזקת היד, שאסור להחמיץ את השעה — הכירה הבת, הפורצת את גדר הפסיביות הישראלית ונוטלת את שלה בחריצות יד, בעליות דם, בשום יצירה אחרת של עגנון אינך מרגיש את רקמת הגורל הדקה, הסמויה מן העין, את לזבן החלומות, את אושר הפרישות וטוהר המות, ביחד עם הצמיחה העליונה החדשה העולה מתוך מחזור הפריחה והכמישה. בפואימה זו בפרוזה נרמז יגונם של דורות שויתרו, ביחד עם איזו הכרה כמעט מטפיסית, ששום רגש אמתי בעולם אינו הולך לאיבוד — שברבות הימים הכל מצטרף לאיזה חשבון, ומה שקיפח הגורל את האם, לא קיפחה אלא כדי להנחיל אושר לבתה. נמצא, שהויה אחת של ימה את זו שבאה אחריה, — שהכשירה לא את בואה בלבד, כי אם גם זיכתה אותה במה שהגורל מנע ממנה.

אפשר, שעוד ביתר עומק, ועל כל פנים, ביתר כוח אפי, ניתן בטוי להשגת האהבה, כגורלו של אדם, שאינו ברשות נושאי, באחד מספרי עגנון האחרונים, שהוכר בדין כיצירה השלמה ביותר שנכתבה עד עתה על-ידי — ב„סיפור פשוט“. על המופלא שבזיווגו של אדם יסופר כאן בדרך אגדית-ריאליסטית, אך את כל הספור מפעמת רוח מודרנית, ועם זה — יהודית-קדמונית במדה כזו, שדוקא רומן זה ראוי להחשב ליצירה המקורית ביותר של עגנון, הנוקבת עד תהומה של ההשגה היהודית. כך השיגה אגדת העם את האהבה, את הגלגולים האפלים שאדם מתגלגל, כדי שלא לשנות מן הזיווג שהוא מזומן לו בניגוד לכל מסכות חיצוניות — גם לכל הרגשה ולכל הכרה. בהירשל נתגלמה השגת-חיים סתומה זו במילואה, משום שהוא עצמו הולך אחרי צו מזלו בעינים עצומות, משום שהוא נושא בדמו פטליות זו של משפחתו, ושהוא עלול להנצל מדינה של פטליות זו רק בשכר ויתור — בזה שיותר על אושר גדול, לזהט זה, המנצנץ לו מתוך חינה המופלא של בלומה והשלים בלב שלם עם „זיווגו מן השמים“, שיישר את דרכו לאחר כמה נסיונות ונפתולים, שמתוכם עלה צו הגורל לשוב בלב שלם אל מינה.

אפשר לומר, שבספר זה נתן לנו בפעם הראשונה יצירה „פסיכולוגית“ גדולה — דבר שממנו השתמט תמיד, ביראו את הירידה מ„פסגת האפוס“. אף-על-פי-כן, ברור שכל חינה של יצירה זו היא שוב באותה תפיסה אגדית-גורלית, ושרוב בריותיה — ביחוד הירשל ומינה הוריה הכפריים — כולם חוסים בצל הטבע והם פחות מכל „טפוסים פסיכולוגיים“. ביניהם ובין הסביבה „האינטליגנטית“ שצויירה על ידי עגנון בהומור דק מן הדק, (הלא היא החבורה שאנו נתקלים בה ברוב ספוריו) מחיצה של אורה אחרת, הם מזדמנים עמה ואינם שרויים בתוכה. הירשל נמנה עם המשכילים, ואין בינו וביניהם ולא כלום. נמוך רוח הוא, נשמע לאילו קולות סתומים הקוראים לו, ואת פשרם לא ידע. גם בשעה שהוא אוהב את בלומה, הוא לא ישקוט והוא מרגיש שנכנס הוא לרשות שאינו שלו, בעוד שבפגישה עם מינה, ללא אהבה, בא הבטחון בפעם הראשונה בלבו. ואף שעוד פעמים רבות יהא תוהה על עצמו ולא יושלים — סופו שהוא חוזר אליה על מנת שלא לתהות ולהסס עוד לעולם. אף מינה, שלמדה כביכול את חכמות הגויים, כל תורתה מיד מתנדפת והיא כולה מתכנסת לתוכה, לתוך עורה של אָם, של נות-בית, שאמנם אין בה כדי להעניק עושר מופלא לבעלה, אבל יש בה כדי משענת חיים בטוחה, נאמנה, ממושכת. כך מוצא הירשל במינה לא מה שביקש מדעת, מה שראה בעינים פקוחות — כי אם מה שגורלו חזה לו, ומה שהוציא אותו לבסוף מסבך הכוחות האפלים שסביב שתו עליו.

רומן מחיי התקופה, שאישיה פועלים בה כביכול בלי הרף, ועל פני כולו חופפת רוח האגדה העגנונית, — רוח האמונה שהכל עלול לקבל תיקון, אם איננו מתעקשים ומתחכמים יותר מדי.

אולי הבגרות הגדולה היא שעגנון הגיע אליה בספר זה, ואפשר — גרם לכך במקצת גם הרקע של החיים המודרניים, אבל ניתן לציין, שביצירה נעלה זו יצא

המחבר משעבוד צורה, אף שנשאר נאמן ליסודותיה הבריאים. בספר זה הושג תואם הניב המסוגנן עם הבעת החיים הפשוטה, המשוחררת, במדה שלא הושג בשום יצירה אחרת.

*

אני מדפדף ב„הכנסת כלה“, ואומר לחדש עלי את רושם הספר על ידי קריאת פרקים בודדים, שנתחבבו עלי ביותר עם קריאה ראשונה. אבל נמשך אני על כרחי אחרי הספר כולו, בולע פרק אחר פרק, וראה זה פלא — אני עומד כבר כמעט בסוף הספר, ואם להוציא מספר מעשיות „משובצות“, שדילגתי עליהם, מאחר שכבר קראתי כמה פעמים בפרסומים שונים, „כבשתי“ את המצודה כולה ואני יכול לסקור אותה בסקירה אחת. כן — עוד לא כפרי „ניתוח“ וכ„מסמרות“ של מסקנות, כי אם כרושם של מנגינה, ההולכת ונקבעת בלב.

מה מכריע בחיבור זה, שגם המקטרגים עליו מודים, שיש כאן אומץ לב ליצירה גדולה, ושעל כל פנים נעשה כאן נסיון רב חשיבות לכנס את פירווי האפוס העממיים הפזורים על שבעה ימים ולצקת אותם ליצוקה אחת.

הרעיון לכתוב אפוס עברי מתקופת החסידות ולהעמיס על יודיל בטלן את תפקיד הגבור הראשי, היה כמובן, יותר פרי רצון לאפוס משהוכשר החומר כשהוא לעצמו (לפי מושגי האפוס המקובלים) לכך. לאחר מנדלי היה זה הנסיון השני לעשות את הבטלנות לראש פנת אפוס יהודי, — הוה אומר: אפוס של סטירה או של הומור ולא של מעשי גבורה. לא לחנם נזכר השם דון קיכוט של סרוונטס לעתים קרובות כל כך, כשדובר על „הכנסת כלה“, אף על פי שאין צורך בהבחנה מיוחדת, כדי לראות את ההבדל שבין הפסיביות של ר' יודיל בטלן ובין „שמחת הפעולה“ של דון קיכוט. מנדלי, שכונתו לא היתה אלא להבליט את המגוּחך שבגבוריו היה לכאורה קרוב יותר אל הדמות המחוקה, כיון שר' בנימין הוא, בכל בטלנותו, בעל דמיון ורוח הרפתקנית ופעלתנית שבעתים מגבורה של „הכנסת כלה“, שהוא מראשית ועד אחרית הספור כולו נפעל ולא פועל, ואין לו בעולמו אלא עבודת הבורא. אף־על־פי־כן לא יצאו „מסעות בנימין השלישי“ מכלל פרגמנט (אם גם פרגמנט שרוכז בו עולם מלא): להמשיך את הסטירה על ההזיה היהודית לא היה כדאי, כיון שהוגד בפרקים המקוטעים כל מה שחפץ המחבר להגיד, בעוד שיריעת עגנון, שכונת יצירתו היתה ההפך מזו של מנדלי — לגלות את השפעת נשמת היהודי התמים שהשכלתנות לא פגעה בו — ניתנה להתמתח לאין שיעור. ואם אין ר' יודיל בעצמו, שאין לו לחומר כמעט כל שליטה עליו, כלי חזק לקליטת הארציות, שהיא בעצם יסוד כל אפוס, הרי דוקא הוא, ברוחניותו הנפרות, מבליט מאין כמוהו יהדות קרקעית זו כל פעם שהוא נתקל בה. — דוקא משום שהוא כולו נתון לעולם אחר, שהוא נעלה מכל גשמיות.

אין לכסות גם על בקיעיו של ספר זה, שבו חפץ המחבר לקפל אולי יותר מדי: את גליצייה כולה, את נוף אדמתה, את ההוי של תקופה שלמה, את העירוני ואת הכפרי, את הלמדן ואת ההמוני — וכל זה בלויית פולקלור

עשיר, של פזמונות העם וחרוזי הבדחנים, של ספורי העם ובדיחות העם. פעמים כלי-הקיבול נבקע מרוב חומר, ואתה רואה ברור, שהדברים נצטרפו כאן צירוף מלאכותי. קשה היה לתלות על כתפיו הכחשות של ר' יודיל בטלן את כל הכבודה הזאת. נדמה, שדוקא „הנדח“, למרות שבסופו גבר היסוד הלירי הנאצל, הוכשר (ביחוד על-ידי דמות הפרנס רבת המדות), לשירה אפית גדולה. אבל הרעיון על קורות איש חסיד, הכובש את החיים באור שלא מעולם זה, — ביכלתו לעמוד נטול כל-מחסה נגד עירום העולם ולהיות, אף-על-פי-כן, מוגן מפני מחסורו, אכזריותו — הוא, בפני עצמו, כלי-כך מלא קסם, שלולא איזו התמתחות שלא לפי תחומי השירה (היא מתבטאת, כאמור, בעיקר בשפע פולקלורי מיותר) — אפשר היה לציין „הכנסת כלה“, כשלמה ביצירות עגנון: לפי החומר ששוקע בה, לפי החומר שהועלה בה. על יצירה זו דובר הרבה, ולא בלי יסוד. כוחו האמנותי של עגנון — סגולות המספר שבו, לא נתגלו בשום יצירה ביתר עוז וביתר שפע משנתגלו כאן. בעצם הרעיון לחזור על עיירות גליציה וכפריה בשליחות כזו יש משהו יהודי עממי — משהו ממסעותיהם של ליצני העם העליונים, מבעלי הבטחון היהודים, שאין שום פורענות מפילה את אור פניהם ואור נפשם. אין זה „ספר הקבצנים“ בבריונו ובמנווליו, — ספר מכוון כנגד הבטלה היהודית, כנגד ההרפתקנות היהודית, כי אם ספר החסיד היהודי. אפשר, שלפני שנים מעטות היה עוד ספר כזה מכוון נגד כל רוח הזמן. אבל בתוך בלהות ימינו, קלט בלי ספק גם משהו „אקטואלי“. מדת בטחון ואומץ לחיים שהיהודי המודרני חסר אותם, כוח האמונה שניטל ממנו, (ושאין לו שרשים עמוקים גם במי שדוגל בו) — כל מה שהביא את יהודי גרמניה ואוסטריה לידי התמוטטות נפשית גמורה שנתגלתה בהתאבדות ההמונית, מוכיח שהיהדות שבימינו צריכה חיוק נפשי לא פחות משהיא צריכה עזרה קונסטרוקטיבית, ושה„אומץ האמתי לחיים“ אינו ניתן אלא למי שכוחו לבדו ל„קנינים המדומים“. אור גדול נאצל על ר' יודיל בטלן, זה העלוב מבחוץ, משום שהוא נושא בקרבו עושר אלהי זה, שהיה למחיה ולמעוז לדורות אין מספר של נרדפים ונטולי-ישע.

*

מן הדברים, ששבתי וקראתים לכבוד החג ושטעמתי בהם טעם חדש, לא ידעתי עד עתה. — הוא גם „הנדח“. אין ספק, שגם בפרסומו הראשון היה מיצירות-היסוד של עגנון — דבר שהבליט בכוח את הפייטן ואת המספר כאחד. אף-על-פי-כן, מודה אני, שרק עם קריאה זו עורר בי התפעלות שלמה. יתכן, כי אין זה אלא מקרה. אבל קרוב יותר לדואי, ששכלולה של יצירה זו, עידון סגנונה וניגונה הם שגרמו לכך. הפרווה של עגנון, כפי שאמרת כבר במקום אחר* — טעונה שכלול יותר מכל פרוזה אחרת, כיון שהיא כולה מסוננת, כולה מנוגנת, וכל הפרעה קלה עשויה להטרידנו מעולמו. בנוסח החדש עמקה הנגינה, עמקו הצבעים. אין האפשרות כאן לדמות צורה לצורה, אבל גם הקורא לתומו ירגיש כי בשני עמודיה של שירה זו, בפרנס הזקן ובנכדו, נתעלה לאין ערוך הנושא של המתנגד והחסיד, שנרמז לא פעם בשירת החסידות הקודמת —

* עייני „יצר הצורה“ בגליון „הפועל הצעיר“ של ערב ר"ה זה.

שלא קוים סכימתיים-נגינתיים של שתי השקפות עולם בלבד, כי אם כאן הותוו ביד עדינה מאד ואמיצה מאד שבילי המעבר הפלאי מהויה להויה, מקדושה לקדושה. גלגולו של גרשום ודבקותו בחסידות ניתנו כאן כהתגלות, כמשיכה בעלמה אל האור ואל המות. שאין לעמוד כנגד שניהם. באופן נפלא נארגה כאן המסכת, מסכת הגורל שהביא את יוצא ירך המתנגדים אל המחנה שחתך את דינו — סומן הגבול של שני עולמות נפרדים, של ר' אביגדור, שכולו דין. זה הארז אשר לא יפוף בלתי אם יישבר, ושל גרשום שכולו חסד — שיח רך זה, המטולטל כולו בחדות הרוח האביבית לקראת כליונו. מצד אחד: צל הענק הכבד, אשר לא ישוב גם מפני קרבן בתו האהובה כדי „שלא יתגבר חס ושלום כוח השקר על ידה בעולם” ומצד שני הנכד המשוטט כולו בדמעות ובחלומות, זה שבו עמד העולם מזעפן, ושעליו נגזר לנפול חלל עם הולדת אמתו החדשה. חינה של שירה זו, שיותר משיש בה התנגשות עולמות, רוגשת כאן צמיחה חרישית — זרעי חסד חדש שנפלו לתומם והפריחו נשמות. לא אמת ושקר, כי אם אמת באמת נפגשו. פגישה זו תבעה קרבן, ולקרבן נבחר, כמו תמיד, זה שבו נתגשם כל הטוב והטהור שבשני העולמות.

עַם עֲגוּן

מאת ר' בנימין

עגנון בבואו ארצה לפני שלשים שנה לא מצא בה עוד את א. נ. גנסין, שהקדים לצאת, ולא מצא עדיין את ברנר, שאחר לבוא. הוא מצא בה רק את ש. בן-ציון. ובקשר עם יובל עגנון ולבטיו בראשית דרכו נזכר אני כי גם שלשה ראשונים אלו נמצאו אז במצבר-רוח של מבוכה בנוגע לדרכי הספרות. גנסין לא יצר אז ולא כלום. היה מתחיל איזה ציור וקורע מיד ביאוש או בשצף קצף את ההתחלה. ש. בן-ציון נאבק עם הפואימה „רחל”, נאבק ולא הצליח. וברנר אמר לי: אינך יודע עד כמה הטכניקה של הספור מעוררת בי גועל נפש. הוא חשב שהוא יכול לשלוט בטכניקה זו לא פחות מן המפורסמים בספרות העולם, אבל היא היתה לו לזרא, לגועל נפש. ב„מכאן ומכאן” ניסה לשבור את חביתה ולשמור את יינה.

לאמור: מבוכה זו לא באה מחוסר אמון בכוחות העצמיים אלא מתוך ספירות אחרות. בעלי-הכוח לא ידעו את נפשם. לכאורה נסתיימו הויכוחים הקודמים על הרחבת הגבולות במלכות הספרות. נצחה „תושיה” והצעירים. הדרך היתה פתוחה וסלולה. נפלו המחיצות בין יהודה ויון. „כל אשר לאדם — לי הוא”. מאורות אירופה הביקו ביפיים, בזיוום, בשחרם. נוצר „נוסח” גם למאמר וגם לספור. ובכל זאת — משבר. ובכל זאת תהיה ופקפוק. אין חדות היצירה, אין בטחון, ודאות. זה מתחיל לכתוב וקורע, זה מתאבק ואינו מצליח, וזה מגשש-מחפש. אולי חוששים הם מפני השיגרא. מפני החקוי הקל, מפני הכשרון הקל, מפני השעבוד. עיר פרוצה לכל צבר קרית-ספר שלנו ומסביב